

Research results. The synthesized genre of revue in the stage activity of professional artists of the Ukrainian diaspora played the role of a unifying factor for the cooperation of musicians, artists, theater artists, writers (E. Kozak-Eko, I. Kernytskyi, B. Nyzhankivskyi, M. Ponedilok, R. Levytskyi and etc.). They, together with the American youth of Ukrainian origin, started the traditional annual performances of revues at the Ukrainian cultural center «Soiuzivka».

The director V. Shasharovsky and his actors (I. Lavrivska, Yu. Lavrivskyi, M. Lysiak, L. Shasharovska-Chepil), having considerable experience in creating performances of this genre during the Second World War, continued to deliver separate shows from the repertoire of the theater of small forms «Merry Lviv» in productions restored on the American continent. They performed before the largest communities of the Ukrainian diaspora in the United States and Canada. V. Shasharovsky was also bringing in young people from the Theater Studio headed by him in staging and scripting. Y. Hirniak also performed separate productions of revue on the stage with the actors of the Ukrainian Theater in America.

Conclusions. It should be mentioned that the definition of the defined term “revue”, that often means cultural and artistic events in diaspora magazines, does not always correspond to the canons of the genre. Thus, numerous children's concerts, various genres of performances with a combination of music and choreography, large-scale entertainment, cultural and artistic events are also called «revue».

Key words: canon, genre, synthesis, variety show-review, entertainment, theme, relevance.

Надійшла до редакції 3.10.2020 р.

УДК 741(477):[7:069(744.63-25)]

РИСУНОК У КОЛЕКЦІЇ ДНІПРОВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ

Майстренко-Вакуленко Юлія В'ячеславівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри сценографії та екранних мистецтв, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0002-9796-7781>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.341](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.341)
[ymaystrenko-v@ukr.net](mailto:yamaystrenko-v@ukr.net)

На основі вивчення фондів графіки Дніпровського художнього музею проведено комплексний аналіз рисунку художників Дніпропетровщини. Визначено, що рисунок складав вагому частину у творчості художників краю та розвивався у руслі загального художньо-стилістичного розвитку українського образотворчого мистецтва другої пол. XIX – поч. XXI ст. Дослідження сконцентровано на виявленні образно-стилістичних особливостей, жанрової структури, розмаїття використання рисункових матеріалів та технік шляхом аналізу окремих аркушів та циклів у спадщині художників П. Окулова, М. Сапожнікова, М. Струннікова, Б. Смирнова, М. Погрібняка, В. Дев'ятніна, М. Кокіна, П. Магра, М. Родзіна, В. Ерліха, М. Козуліна, С. Дубцової, В. Данилова, В. Самохвалова.

Ключові слова: український рисунок, художники Дніпропетровщини, Дніпровський художній музей.

Постановка проблеми. Рисунок є особливим видом мистецтва, оскільки може втілювати закінчену художню ідею мінімальними технічними засобами, а також виступати вагомою складовою процесу створення кінцевого мистецького продукту: живописного полотна, естампу, книжкової ілюстрації, скульптури, архітектурного проекту тощо. В різні стильові періоди, у різних мистецьких школах, творчості різних митців звернення до рисунку коливається від цілковитого захоплення (і тоді говоримо про художників-рисувальників) – до повного ігнорування, коли у спадщині митця не залишається жодного начерку. Відповідним чином і поціновувачі мистецтва приватні колекціонери та впорядники музейних колекцій по-різному ставляться до необхідності збирати та зберігати рисунок.

Формування колекції Дніпровського художнього музею (ДХМ) проходило різними етапами і на сьогодні містить вагому колекцію рисунку українських та російських художників XIX – початку XXI ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальних праць, автори яких би досліджували творчість митців Дніпропетровщини як самобутнього явища і рисунок, зокрема, немає. Стислі відомості про основні етапи творчих шляхів художників наведено у довідковому виданні «Художники Дніпропетровщини» (2004 р.) [12], а також у матеріалах сайтів Дніпровського художнього музею та Музею українського живопису, приватного сайту Р. Свередюка. Доробку окремих видатних митців краю присвячено низку праць, серед яких слід відмітити видання про творчість Миколи Родзіна Л. Тверської (2013 р.) [11] та Михайла Сапожнікова В. Кулічихіна (2018 р.) [4]; альбоми творів Михайла (Мойсея) Козуліна (2013 р.) [6] та книжкової графіки Миколи Погрібняка (2013 р.) [8]. Окремим персоналіям присвячено публікації О. Ламонової (2014 р.) [5], О. Світличної (2008 р.) [10]; традиції українського народного мистецтва у творчості професійних митців Дніпропетровщини досліджено у статті В. Старченка (2011 р.).

Мета статті: дослідити образно-стильові характеристики рисунку митців Дніпропетровщини, базуючись на вивченні колекції Дніпровського художнього музею.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво художників Дніпропетровщини є особливою складовою української культури. Становлення професійного мистецтва краю почалося ще у XIX ст. і набуло розквіту на початку XX ст., коли зусиллями інтелігенції Катеринославщини засновано Художній музей (1914 р.) та здійснено низку заходів з організації мистецького закладу. Діючі художні курси було реорганізовано у художній робітфак (1925 р.), згодом – у художньо-педагогічний технікум (1929 р.), а невдовзі – у славетне й знане сьогодні Дніпропетровське державне художнє училище (1935 р., далі – ДДХУ).

Фонди графіки Дніпровського художнього музею формувалися протягом століття, набуваючи цінних експонатів різними шляхами. Окрім спадщини митців Катеринославщини, у фондах ДХМ зберігаються рисунки російських та українських художників інших регіонів держави. Зі збереженого доробку російських митців кінця XIX ст. слід відзначити рисункові аркуші класицистичного спрямування С. Піскарьова (1869–1928 рр.). Рисунок російських художників першої пол. XX ст. представлено значно ширше: це різножанрові роботи П. Ксідіаса (1872–1942 рр.), Ф. Мельникова (1892–1980 рр.), Д. Нащокіна (1895?–?), С. Чарушина (1901–1965 рр.), К. Рудакова (1891–1949 рр.), П. Белоусова (1912–1989 рр.), С. Павлова (1893–1941 рр.), М. Дормідонтова (1898–1962 рр.), М. Хвостенка (1902–1960 рр.), Б. Зенкевича (1888–1972 рр.), портретні рисунки О. Горбова (1900–?) та Ю. Непринцева (1909–1996 рр.), ленініана М. Жукова (1908–1973 рр.), анімалістичні аркуші Н. Кузанян (1903–1999 рр.), архітектурні зарисовки С. Ноаковського (1867–1928 рр.) та ін.

Рисунок різних регіонів України представлено аркушами київських митців В. Замирайла (1868–1939 рр.), З. Толкачова (1903–1977 рр.), М. Філонюка (1913–1998 рр.), С. Маркіна (1912–1978 рр.), Мр. Чепика (1920–1972 рр.), В. Лопати (нар. 1941); росіянина за походженням, дитинство і ранні роки навчання мистецтву якого пройшли в Києві, В. Чекигіна, (1897–1922 рр.); харківчанина С. Бесєдіна (1901–1996 рр.); одеситів Т. Дворнікова (1862–1922 рр.) та С. Кишинівського (1862–1941 рр.). Окрему групу творів проміжного (між рисунком та живописом) характеру становлять акварелі О. Шовкуненка (1884–1974 рр.), живописні малюнки Д. Бурлюка (1882–1967 рр.) та сповнені кольору аркуші закарпатського митця Ю. Сташка (нар. 1923 р.).

Перші етапи становлення і розвитку рисунка Дніпропетровщини як самостійного виду мистецтва можна простежити на прикладі робіт катеринославського художника-копіюста, П. Окулова (1839–1921 рр.). Як і більшість тогочасних українських митців, він отримав освіту в Імператорській академії мистецтв; у фондах ДХМ зберіглося декілька його академічних постановок, виконаних під час навчання: «Натурник», «Натурник із піднятою рукою», декілька аркушів подвійних постановок «Натурники». Слід відзначити виконані ним високопрофесійні класицистичні портрети «Російський тип» (1866 р.), «Юнкер» (1886 р.), «Портрет чоловіка похилого віку» (1862 р.), «Дід» (б. р.), «Чоловік, що читає» (1864 р.), «Священик» (1873 р.). Ретельно модельовані рисунки виконано м'яким матеріалом на тонованому папері різних відтінків. Також цікаві аркуші етнографічного-побутового характеру «Черкешенка» (1862 р.), «Турист» (1866 р.), «Хлопчик з вузлом» (1867 р., Г-357), «Гравці в шашки» (1867 р.), «Старець» (1867 р.), «Російська бояриня 18 століття» (1868 р.), «Петро І» (1869 р.), «Італійка» (1869 р.). При всій увазі Окулова до різноманітних деталей строїв, ці аркуші відрізняються від загальної тенденції етнографізму в українському рисунку другої пол. XIX ст., тим, що мають зв'язок радше із засадами класицизму, ніж із пізнім романтизмом та народництвом.

У першій пол. XX ст. вагому роль у художньому житті краю відігравали не лише уродженці Катеринославщини, а також митці з різних куточків тодішньої Російської імперії, етапи творчого життя яких пройшли на землях Катеринославщини, – М. Сапожніков, М. Струнников, Б. Смирнов, В. Дев'ятнін; вихідці з інших земель України – черкащанин М. Погрібняк, одесит В. Коренєв, киянин Т. Максименко та ін.

Справжньою гордістю та окрасою колекції ДХМ є збірка творів символіста Михайла Сапожнікова (1871–1937 рр.). Митець навчався в ІАМ, згодом жив, працював і викладав у Катеринославі та Павлограді [4]. У допоміжному фонді музею зберігаються підготовчі олівцеві та вугільні рисунки до картин художника: жіночі та чоловічі постаті оголених натурників, зарисовки дерев. Ретельні натурні штудії за якістю тонального моделювання форми, увагою до анатомічних деталей, справляють спершу враження рисунків академічного характеру, проте особливості поз, рухів та жестів постатей обумовлено саме символістичним стилем картин художника. «За його переконанням, реалізм – це всього лише зовнішня форма, а символізм – це внутрішній зміст форми, ритм, що з'єднує кожного зі Всесвітом і який кожен глядач інтерпретує по-своєму» [10; 134]. Позабуденність, абстрагованість від миттєвого та плінного сполучає образи Сапожнікова з позачасовим, іншовимірним, таким, що не підвладне звичайним людським законам причинності.

Особливе враження справляє недатований пастельний аркуш «Портрет N.N»: профіль молодої жінки зображено у напівобертї зі спини, що створює відчуття загадкової таємничості та недомовленості. Важливу роль у композиції аркуша відіграє вишукана гра ритмів, утворених діагоналями темних плям полів капелюха, підбраного волосся й плаття з глибоким вирізом, що виступають контрастом до світло-перлинної плями обличчя та спини. М. Сапожніков майстерно використав коричнево-вохристій колір паперу, який, по-різному просвічуючись крізь основні (чорний та білий) кольори пастелі, сприяв втіленню живописної тепло-холодності аркуша, доповнюючи його складними відтінками сірого та вохристого.

Аркуші М. Сапожнікова є важливою складовою дослідження символізму в українському рисунку початку ХХ ст. поряд із творами Ю. Михайліва, Вс. Максимовича, М. Жука, К. Богаєвського та ін.

Цікавою творчою особистістю був М. Струнніков (1871–1945 рр.), вихованець Московського училища скульптури і зодчества та Імператорської академії мистецтв, доля якого тісно пов'язана з Україною. Протягом 1913–1920 рр. він викладав у Київському художньому училищі, брав участь у розписах Луцьких казарм у Києві [9], а 1920 р. на запрошення Д. Яворницького переїхав до Катеринослава й став співробітником крайового історичного музею [1]. У фондах ДХМ збережено альбом рисунків та зарисовок художника (б. р.) та серію портретів, виконаних Струнніковим 1921 р.: «Портрет Я. Г. Пазюка», «Портрет О. Т. Пазюківни», «Портрет М. Т. Білого», «Портрет П. А. Макаренка», «Портрет Е. С. Пазюкової», «Портрет Г. С. Пазюка». Примітною деталлю є те, що портрети супроводжуються написами українською мовою, а прізвище автора зазначено як «Струнник», без російського закінчення -ов. Акварельні малюнки у стриманій кольоровій гамі вирізняються майстерною викінченістю, увагою до деталей, зокрема до особливостей тогочасної моди: вишиваних комірків сорочок, чоловічих зачісок та вусів, кашкета, манери пов'язання хусток тощо. Більшість аркушів (окрім жіночих портретів) представляють образи портретованих на тлі умовного пейзажу, що додає серії певної романтичності та символічності. Таким чином, ця портретна серія М. Струннікова постає як узагальнений портрет певного суспільного класу України першої третини ХХ ст.

Борис Смирнов (1881–1954 рр.) навчався в Київській рисувальній школі Миколи Мурашка (з 1899 р.), згодом у Петербурзькій академії мистецтв, протягом 1905–1921 рр. жив і працював у Катеринославі. Велика серія рисунків та малюнків аквареллю, створених Б. Смирновим під час перебування в Україні, представляють собою пейзажі, побутові сцени, пов'язані переважно з життям Дніпропетровщини. Пейзажні аркуші 1906 р. «Острів Хортиця. Вал на місці, де була Запорізька Січ», «Головна частина острова Хортиця», «Каміння на Дніпрі біля Дніпропетровська», «Могила плотаря, який втопився», «Хресний хід у селі Вороновка», «Озеро на Воронцовському острові», «Життя на плоту», «Плоти біля порогу Гадючого», «Хозійщина», «На березі. Лоцманська Кам'янка», «На плотах в тіснинах порожистих Дніпра», «Бахчисарай» виконані графітним олівцем у м'якій манері. Відсутність контурів, тонкі тональні переходи, а також стафажний прийом доповнення пейзажу людськими постатями та побутовими елементами, які губляться у просторі розлогих краєвидів, надають рисункам елегійно-романтичного характеру. Аркуші цієї серії «Плотовики біля дуба кидають якір» вирізняється використанням кольорових матеріалів; стримані відтінки блакитно-зеленуватої та вохристо-коричневої гами посилюють настрої малюнка.

Серед небагатьох портретних образів Б. Смирнова привертає увагу поетичний малюнок вуглем та сангіною «Портрет дружини художника» (1905 р.). Митець сконцентрував увагу на погляді жінки, пом'якшивши усі інші деталі обличчя. Значну частину рисункової спадщини художника становлять начерки голів та постатей людей, жанрових сцен, тварин, рослин та грибів, ілюстрації до дитячих книжок різних років. Переїхавши 1921 р. до Москви, Б. Смирнов не втрачає зв'язків з Україною. Збереглися його малюнки соусом 1935 р.: «Курган на березі Дніпра», «Зацвіли сади на березі Дніпра» та 1945 р. «Озеро на Дніпровському острові», «Дніпро в скелястих берегах, виконані у м'якій, живописній манері, без різких акцентів лінії та тону.

Фонди ДХМ містять цікаву збірку графічних творів Миколи Погрібняка (1885–1965 рр.). Митець народився на Черкащині, навчався у Миргородській художньо-промисловій школі (1903–1908 рр.), а згодом переїхав до Катеринослава, брав активну участь у культурно-мистецькому житті міста, зокрема у заснуванні Катеринославського художнього музею, викладав на художніх курсах та у Дніпропетровському державному художньому училищі [8; 7]. Його мистецький спадок зберігається у фондах ДХМ, зібрання графіки налічує понад 80 аркушів, серед яких ілюстрації до дитячих книжок, начерки, зарисовки побутового характеру, портретні аркуші, академічні рисунки періоду навчання, акварелі та пастелі. Зарисовки «Учень. Ночеток» (1910 р.), «Настенька» (1917 р.), «Портрет парубка» (1919 р.), «Школярі» (1922 р.), «Начерки» (1922 р.), «Зустрілись» (1925 р.), «Діти» (1930 р.) мають дещо наївну трактовку, яка тим не менш розкриває характерні типажні риси портретованих.

У фондах ДХМ зберіглися малюнки соусом дніпропетровського художника Михайла Кокіна (1921–2009 рр.) періоду навчання у Київському державному художньому інституті. Аркуші «Натурник» (б. р.) та «Натурниця» (1950 р.) виконані методом багатогодинного, ретельного тонового моделювання форми, який панував в академічному рисунку КДХІ у перше повоєнне десятиліття. Зокрема, більш ранній, 1940-х років, «Автопортрет» художника з колекції Українського музею живопису, виконано тушшю, пером та пензлем у значно прозорішій, «повітрянішій» манері.

Значним надбанням збірки ДХМ є яскрава колекція творів уродженця м. Вільно Володимира Дев'ятніна (1891–1964 рр.), одного з перших українських мультиплікаторів, художника театру та кіно, життя якого пов'язане з Дніпропетровськом. Окрім низки портретів, ескізів театральних декорацій та костюмів (1944–1948 рр.), виконаних аквареллю, зберіглася серія ілюстрацій Дев'ятніна до творів М. Гоголя. Це цікаві, харизматичні образи-портрети Солопія Черевика до «Сорочинського ярмарку»; судді Ляпкіна-Тяпкіна та Хлестакова до комедії «Ревізор», лакея Петрушки до поеми «Мертві душі»; А. А. Башмачкіна до повісті «Шинель». Аркуші виконані відмивкою чорної туші, матеріал використано ощадливо та влучно, акценти тонових плям вигідно підкреслюють композицію малюнків. Особливо виділяються образи Цигана до повісті «Сорочинський ярмарок» та Янкеля до повісті «Тарас Бульба», ошатність відмивки яких доповнено теплотою коричневого паперу. Повнофігурні олівцеві рисунки Дев'ятніна мають характер ескізів сценічних костюмів, у яких увага приділена саме деталям строїв.

Графічна спадщина Миколи Родзіна (1924–1978 рр.), уродженця Харківщини, складається переважно з офортів та акварелей, присвячених темі будівництва та промисловості; митця навіть назвали «літописцем індустріальної Дніпропетровщини» [7]. М. Родзін навчався у ДДХУ, 1955 р. закінчив Харківський художній інститут, подальший творчий шлях художника міцно пов'язаний з Дніпропетровськом [11]. Відмітною рисою аркушів Родзіна є енергія, що випромінюється з кожного дотику матеріалу до паперу; особливо привертає увагу його віртуозне володіння різними техніками акварелі, розуміння й влучне використання її різноманітних можливостей. Злагоджені темпи праці на підприємствах важкої промисловості, дії, які відбуваються тут і зараз, втілено у насичених тоном малюнках аквареллю з серії «709-й день на ДП-9». Аркуші виконано в техніці «a la prima» по вологому паперу; швидкість та влучність, з якими художник впускав насичений тон акварелі у площину вологого паперу, споріднені із зростаючою динамікою темпів соціалістичної праці, що втілювалася у гаслах на кшталт «п'ятирічку – за чотири роки». Міцна пляма чорної фарби контрастує із червоногарячими акцентами в аркуші «Вечір» (1974 р.); ритміка діагоналей втілює потужність індустріального будівництва в малюнку «Ранок» (1974 р., колекція Музею українського живопису). Зовсім по-іншому використано художником виражальні можливості акварелі в експресивному аркуші «Індустріальне місто» (1970 р.): лінієподібні розчерки пензля, лаконічні плями заливок, умовність використання кольору втілюють відчуття радості від зростання новобудов, передчуття щасливого майбутнього.

Портретний аркуш «Металург» (1970 р.) сповнено тієї ж енергії: закладений активним темпом ліній та штрихів вуглини, він співзвучний ритміці індустріальних пейзажних аркушів, виявляючи єдність життєвих засад радянської людини-трудівника. В малюнку «До життя» (1973 р.) Родзін майстерно використав можливості такого рідкісного у вжитку українських художників матеріалу, як акварельний олівець. Поєднуючи розмивку та роботу по вологому паперу, художник досяг живописності, використовуючи лише один колір сепії.

Серед дніпропетровських художників другої пол. ХХ ст. вирізняється ім'я Петра Магра (1918–2010 рр.), вихованця ДДХУ (1935–1940 рр.). Вагома спадщина художника з колекції ДХМ представлена великим циклом творів 1979–1981 рр., який складається з пейзажних аркушів, присвячених відбудові рідного міста після Великої вітчизняної війни та мирного повоєнного життя. Цикл розпочинається рядом аркушів, виконаних вуглем, які мають подібні мотиви і назви, що підкреслюють глибину збитків, нанесених Дніпропетровську фашистською навалою: «Зруйнована будівля Дніпропетровського Художнього музею 1943 р.», «Зруйнована будівля театру опери і балету в Дніпропетровську 1943 р.», «Зруйнований хлібзавод № 5», «Підірваний фашистами завод імені Леніна», «Повітродувний цех заводу ім. Петровського, зруйнований фашистами», «Мартенівський цех заводу ім. Г. І. Петровського, зруйнований фашистами», «Зруйнований бесемеровський цех заводу ім. Г. І. Петровського», «Домна заводу ім. Г. І. Петровського, підірвана фашистами». Окрім рисунків, виконаних вуглем, цикл включає також гуаші та пастелі, які, зазвичай, відносять до живописних технік, проте вкрай обмежена палітра ряду аркушів дозволяє розглядати їх як малюнки. Це, зокрема, «Завод ім. Комінтерна, зруйнований фашистами», «Машинний зал Дніпрогеса, підірваний фашистами», «Дніпрогес в руїнах» та ін. Аркуші, виконані реалістичній манері, вирізняються міцною композиційною структурою, що побудована на врівноважених тонових плямах та ритмах. Вочевидь, художник виконав їх за власними натурними начерками та зарисовками воєнних та перших повоєнних років.

Портретний жанр також приваблював художників Дніпропетровська. Чимало цікавих, влучних портретів сучасників, які часом передували написанню живописних полотен, створили Володимир Ерліх та Михайло (Мойсей) Козулін.

Виходець з Одещини Володимир Ерліх (1924–2001 рр.) отримав мистецьку освіту у ДДХУ. Рисункові портрети з колекції ДХМ створені художником у різні роки (від початку 1950 до 1980-х рр.) переважно у техніці графітного олівця (різної м'якості), іноді у поєднанні з вугіллям, на білому або кольоровому папері різних відтінків; часом митець використовував фломастер. Ці короткострокові аркуші, становлять галерею портретів колег-художників, причому до образів більшості портретованих В. Ерліх вертався неодноразово. В портретах художників М. Кокіна, В. Падуна, А. Костенка, В. Костенко, П. Магра, Б. Свердлова, В. Ховаєва, М. Боровського, Г. Невечері, М. Котляревської, К. Беркути, скульпторів Ю. Павлова й О. Жирадкова та багатьох інших відібрано й підкреслено найхарактерніші риси моделей, подекуди навіть з певним натяком на шаржевість. Зберіглося також два олівцевих автопортрети художника 1957 та 1980-х років. Окрім портретних зарисовок В. Ерліха, привертають увагу начерки постатей побутово-жанрового характеру: «Жінка з газетою» (1953 р.), «За малюванням» (1970 р.), «За читанням» (1978 р.), «На пляжі» (1982 р.) та ін. Вільне володіння рисувальними матеріалами сприяло втіленню художником експресивних, виразних і лаконічних образів. Значну частину рисункового спадку В. Ерліха становлять рисунки натурників та натурниць, виконані переважно графітним олівцем, деякі сангіною або вугіллям. Художник досить часто використовував тонований та кольоровий папір, зокрема зеленкуватий та різні відтінки рудого.

Художника Михайла Козуліна (1933–2012 рр.) також привертали образи друзів та колег-художників. У збірці ДХМ зберігаються характерні та влучні натурні начерки Т. Яблонської (1984 р.), В. Шпигановича (1977 р.), О. Войцеховського (1977 р.), О. Невечері (1980, 1984, 1985 рр.), П. Ситніка (1982 р.), С. Дубцової (1984 р.), П. Куценка (1985 р.), О. Косенка (1985 р.), З. Магро, дружини графіка П. Магра (1986 р.) та ін. Відмітною рисою рисунків Козуліна є увага до занурення моделі у певне середовище, у конкретну точку часу та простору. Це особливо помітно у ряді портретів, створених під час чисельних зборів у Спільці художників України: композицію портретних начерків Ю. Павлова (1986 р.), В. Панка (1986 р.), А. Дерев'янка (1985 р.), В. Загубибатька (1981 р.) доповнено рисунками голів інших присутніх, елементами інтер'єру; аркуші «Троє» (1984 р.) та «Засідання правління ДООСХУ» (б. р.) є композиційними натурними зарисовками.

Рисунки та начерки Козуліна, представлені в альбомі творів художника [6; 94–119], також свідчать про те, що художникові було важливо прив'язувати момент дії до певної координати часопростору. Деталі пейзажу, інтер'єру, побутових речей тощо виступають невід'ємними обставинами, що доповнюють образи людей; натомість людські постаті стають елементами оживлення середовища (пейзажу або інтер'єру). Людина не існує відірваною від довкілля: навіть у тих аркушах, де художник сконцентрувався саме на рисах обличчя, просторове середовище пов'язане з портретом або через абстрактні розчерки тла, або проникає в образ людини білизною паперу, немов би розчиняючи його у незайманому просторі аркуша.

Графічні аркуші Світлани Дубцової (1944–2008 рр.) із колекції ДХМ представлено акварелями (створені до 1985 р. згідно дати надходження до музею), пастелями, ілюстраціями та станковими аркушами, виконаних у техніці туш та перо (створені до 1986 р. згідно дати надходження до музею). Росіянка за походженням, С. Дубцова свої найплідніші творчі роки провела на Дніпропетровщині, створивши цикли ілюстрацій та рисунків за мотивами літературних творів [5]. Її графіці притаманна лінійність, легкість, грайливість та деяка іронічність. Корені відходу від реалістично-тонального вирішення аркушів до лаконізму лінії полягають у тенденціях пошуків московської школи графіки кінця 1950 – початку 1960-х рр. [5; 91], вихованкою якої була С. Дубцова. Навіть пастельні аркуші художниці «На фермі», «Молоді на практиці», «Біля дошки показників», «Перерва» також мають лінійно-площинний характер; тон, як і колір, використано в них умовно, задля композиційної виразності плями. С. Дубцова вільно володіє площиною аркуша; використовуючи деякі сталі композиційні знахідки (зокрема абстрактні вертикалі та горизонталі), вона, тим не менш, не використовує шаблонних композиційних схем.

Створені на основі натурних спостережень, перові лінійні аркуші «Збори», «Та, що лежить», «Хвора дівчинка», «Естети», «Весняні клопоти», також є втіленням стилізовано-іронічної, навіть дещо анімаційної інтерпретації образів, їхніх типажів, поз, жестів, деталей одягу тощо. Як і літературні персонажі, реальні діючі особи аркушів Дубцової виступають, у першу чергу, учасниками певної історії, лише в станкових творах автором-розповідачем виступає сама художниця. Таким чином, подібність площинно-умовних засад відтворення форми та простору в аркушах С. Дубцової, створених як за мотивами літературних творів, так і реальних подій, є цілком логічною. Лаконічність, вміння виокремити провідні, ключові риси образу, також є відмітною рисою рисунків мисткині. Це особливо відчувається в аркушах «Кішка», «Дівчинка з кішкою»,

«Сповідь»: потужні, безпомилкові мазки пензля, що узагальнюють попередній перовий начерк, створюють цільний знак-ієрогліф образу. Все сказане стосується також і акварелей С. Дубцової. Використання можливостей колірно-тонових плям у натурних аркушах «Рудоволоса» та «Натурниця», не завадило умовній площинності та стилізовано-іронічній інтерпретації зображуваних.

Однією з відмітних рис графіки Дніпропетровщини є тяжіння до барв, кольору та колоризму. Цьому, вочевидь, сприяли засади живописної школи, що склалися протягом століття у Дніпропетровському художньому училищі, яке є одним із найсильніших художніх освітніх осередків України академічного спрямування і на сьогодні. Ця тенденція простежується у творчості ряду митців Дніпропетровщини, починаючи з 70-х років ХХ ст., зокрема в насичених кольором, експресіоністичні акварелях М. Козуліна, В. Падуна, декоративно-ошатних пастелях Вікторії Костенко, Станіслава Юшкова, Петра Магра, гуашах художника-сценографа А. Ареф'єва та ін. Ці твори складно віднести до категорії рисунка чи малюнка, оскільки над лінійно-дослідницьким рисунковим началом переважає емоційно-виражальна енергія кольору.

Якщо у творчості розглянутих вище дніпропетровських митців другої пол. ХХ ст. П. Магра, М. Родзіна, В. Ерліха, М. Козуліна рисунок виступав, хоча й дуже важливою, але радше доповнюючою або допоміжною складовою творчого процесу, то у доробку В. Данилова та В. Самохвалова рисунок став самостійною та знаменною сторінкою. Персональні виставки художників, які відбулися почергово у стінах ДХМ у 2013 р., свідчать про пошуки В. Даниловим та В. Самохваловим власних шляхів втілення нових, суголосних духові часу мистецьких концепцій через унікальні можливості рисунка як самостійного виду мистецтва.

В'ячеслав Данилов (1938 р. н.) народився у Кривому Розі, вчився в ДДХУ, а після закінчення Ленінградського вищого промислово-художнього училища ім. В. І. Мухоміної, жив і працював у Дніпропетровську. Основу великої виставки творів художника «Обличчя часу» склали рисунки, монументальні, як за розміром (в середньому 120x80), так і за підходом до втілення образів. В анонсі виставки зазначено, що «це – не просто портрети конкретних людей. Це – образи наших сучасників з їх світосприйняттям, їх відчуттям і розумінням життя» [3]. Виконані вуглем, сангіною, соусом, олівцем, пастеллю на картоні [13], подекуди у дві натуральні величини, портрети поєднують у собі реалістичні засади із метафізичністю, символістичними та алегоричними рисами.

На персональній виставці «Маєстро лінії», дніпропетровчанина, вихованця ДДХУ, В. Самохвалова (1939–2018 рр.), представлено майже 60 творів різних років. Як зазначається у супровідному тексті виставки, «В якій би графічній техніці не працював майстер (олівець, вугілля, акварель), його роботи неможливо переплутати з графічними аркушами інших художників. Вони виконані «на одному подиху», «одним розчерком олівця» [2]. Лаконічні, виражені, насичені енергією руху руки художника, лінії цих неосимволічних, знакоподібних аркушів впевнено структурують білий простір паперу, формуючи довкола себе своєрідні силові поля, утворені сполученням сегментів різної кривизни. Джерелом народження лінії рисунків Самохвалова є сила художника, яка долає спротив площини. В рамках виставки художник провів сеанс рисунка, під час якого глядачі мали можливість спостерігати за процесом створення аркушів. Деякі роботи з виставки художник передав до фондів Українського музею живопису та колекції Дніпровського художнього музею.

Висновки. Фонди графіки Дніпровського художнього музею містять значну колекцію рисунку, яка формувалася різними шляхами. Її істотну частину складають твори російських художників першої пол. ХХ ст.; рисунок митців інших регіонів України представлено принагідно. Вагома і багатогранна збірка рисунка художників Дніпропетровщини дає можливість скласти цілісне уявлення про становлення і розвиток рисунка в образотворчому мистецтві краю ХХ ст., про його жанрову структуру, художньо-стильові та технічні особливості. Через несприятливі політично-економічні фактори, відсутність державних закупівель починаючи з кінця ХХ ст., у колекції не представлено імена деяких значних художників Дніпропетровщини перших десятиліть ХХІ ст.

Рисунок у творчості митців Дніпропетровщини ХХ ст. представлено переважно жанрами портрету та пейзажу, збереглися також зарисовки етнографічно-побутового характеру, ескізи театральних костюмів, рисунки-ілюстрації та аркуші, виконані за мотивами літературних творів, композиційні ескізи й начерки. Митці використовували широкий арсенал рисункових матеріалів й технічних засобів. Стильовий розвиток рисунку дніпровських художників відбувався в річищі загальної еволюції українського мистецтва (винятком є лише авангардні течії першої третини ХХ століття, які не отримали розвитку у творчості митців краю).

Список використаної літератури

1. *Бекетова В. М.* Музейні раритети (картина М. Струннікова «Запорожець в бою») [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.museum.dp.ua/article0405.html>. (27.09.2020).

2. *Дніпровський художній музей*. [Електронний ресурс]. Маєстро лінії Валерій Самохвалов. Режим доступу: <http://artmuseum.dp.ua/?p=2831>. (27.09.2020).
3. *Дніпровський художній музей*. [Електронний ресурс]. Виставки творів заслуженого художника України В'ячеслава Данилова «Обличчя часу». Режим доступу: <http://artmuseum.dp.ua/?p=3077>. (27.09.2020).
4. *Куличихин В. В.* Мир символів Михайла Сапожнікова. Произведения М. И. Сапожнікова в соборанні Днепропетровського художественного музею. Днепр : Днепропетровский художественный музей, 2018. 174 [2] с.
5. *Ламонова О.* Творчість Світлани Дубцової у контексті української графіки 1970–1980-х років. *Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії*. 2014. Вип. 14. С. 86–96.
6. *Михайл Козулін*. Альбом / сост. А. Мальцева. Київ: Український письменник, 2013. 200 с.
7. *Музей українського живопису*. [Електронний ресурс]. Художник Родзин Николай Иванович. Режим доступу: <http://museum.net.ua/hudognik/rodzin-nikolaj-ivanovich/>. (20.09.2020).
8. *На українському ґрунті*. Книжкова графіка Миколи Погрібняка / 1885–1965. Упор. Н. Василенко, І. Мазуренко. Дніпропетровськ, 2013. 86 с.
9. *Рудяченко О.* Михайло Бойчук. Монументально розстріляні (III). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2498413-mihajlo-bojchuk-monumentalno-rozstrilani-iii.html>. (21.09.2020).
10. *Світлична О. М.* Символічна творчість Михайла Сапожнікова. *Вісник ХДАДМ*. 2008. № 12. С. 129–137.
11. *Тверская Л. В.* Николай Иванович Родзин (1924–1979). Дніпропетровськ : Пороги, 2012. 70 с.
12. *Художники Дніпропетровщини*. Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2004. 380 с.
13. *Artmajeur*. [Електронний ресурс]. Новости художника Vyatcheslav Danilov. Режим доступу: <https://www.artmajeur.com/ru/vdanilov/news>. (28.09.2020).

References

1. *Beketova V. M.* Muzeini rarytety (kartyna M.Strunnikova «Zaporozhets v boiu»). [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.museum.dp.ua/article0405.html>. (27.09.2020).
2. *Dniprovskiy khudozhnii muzei*. [Elektronnyi resurs]. Maestro linii Valerii Samokhvalov. Rezhym dostupu: <http://artmuseum.dp.ua/?p=2831>. (27.09.2020).
3. *Dniprovskiy khudozhnii muzei*. [Elektronnyi resurs]. Vystavki tvoriv zasluhenoho khudozhnyka Ukrainy Viacheslava Danylova «Oblychchia chasu». Rezhym dostupu: <http://artmuseum.dp.ua/?p=3077>. (27.09.2020).
4. *Kulichikhin V. V.* Mir simbolov Mikhaila Sapozhnikova. Proizvedeniia M. Y. Sapozhnikova v sobranii Dnepropetrovskoho khudozhestvennoho muzeia. Dnepr : Dnepropetrovskiy khudozhestvennyi muzei, 2018. 174 [2] s.
5. *Lamonova O.* Tvorchist Svitlany Dubtsovoi u konteksti ukrainskoi hrafiky 1970–1980-kh rokiv. *Ukrainske mystetstvoznavstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii*. 2014. Vyp. 14. S. 86–96.
6. *Mykhail Kozulin*. Albom / sost. A. Maltseva. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk, 2013. 200 s.
7. *Muzei ukrainskoho zhyvopysu*. [Elektronnyi resurs]. Khudozhnyk Rodzyn Nikolai Yvanovych. Rezhym dostupu: <http://museum.net.ua/hudognik/rodzin-nikolaj-ivanovich/>. (20.09.2020).
8. *Na ukrainskomu grunty*. Knyzhkova hrafika Mykoly Pohribniaka / 1885–1965. Upor. Nataliia Vasylenko, Iryna Mazurenko. Dnipropetrovsk, 2013. 86 s.
9. *Rudiachenko O.* Mykhailo Boichuk. Monumentalno rozstriliani (III). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2498413-mihajlo-bojchuk-monumentalno-rozstriliani-iii.html>. (21.09.2020).
10. *Svitlychna O. M.* Symvolichna tvorchist Mykhaila Sapozhnikova. *Visnyk KhDADM*. 2008. № 12. S. 129–137.
11. *Tverskaia L. V.* Nikolai Ivanovich Rodzin (1924–1979). Dnipropetrovsk : Porohy, 2012. 70 s.
12. *Khudozhnyky Dnipropetrovshchyny*. Dnipropetrovsk : Art-Pres, 2004. 380 s.
13. *Artmajeur*. [Elektronnyi resurs]. Novosty khudozhnyka Vyatcheslav Danilov. Rezhym dostupu: <https://www.artmajeur.com/ru/vdanilov/news>. (28.09.2020).

РИСУНОК В КОЛЛЕКЦИИ ДНЕПРОВСКОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО МУЗЕЯ

Майстренко-Вакуленко Юлія Вячеславовна – кандидат искусствоведения, доцент,
заведующий кафедрой сценографии и экранных искусств,
Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, г. Киев

На основе изучения фондов графики Днепропетровского художественного музея проведен комплексный анализ рисунка художников Днепропетровщины. Определено, что рисунок составлял значительную часть в творчестве художников края и развивался в общем русле художественно-стилистического развития украинского изобразительного искусства второй половины XIX – начала XXI ст. Исследование сконцентрировано на выявлении образно-стилистических особенностей, жанровой структуры, разнообразия использования рисовальных материалов и техник путем анализа отдельных рисунков и циклов в творческом наследии художников П. Окулова, М. Сапожнікова, М. Струнникова, Б. Смирнова, М. Погребняка, В. Девятнина, М. Кокина, П. Магро, М. Родзина, В. Ерлиха, М. Козулина, С. Дубцової, В. Данилова, В. Самохвалова.

Ключевые слова: украинский рисунок, художники Днепропетровщины, Днепропетровский художественный музей.

DRAWING IN THE COLLECTION OF THE DNIPRO ART MUSEUM

Maystrenko-Vakulenko Yuliya – Candidate of Art History, Associate Professor,
Head of Department of Scenography and Screen Arts National Academy of Fine Art and Architecture, Kyiv

Having studied the graphics of Dnipro Art Museum, the drawing of artists of Dnepropetrovsk region has been completely analyzed. It has been found that drawing occupied a significant part of the work of artists of the region, and developed within the framework of the general artistic and stylistic development of Ukrainian fine arts of the second half of the XIX – early XXI centuries. The study is focused on identifying figurative and stylistic features, genre structure, diversity of use of drawing materials and techniques by analyzing separate sheets and cycles in the legacy of artists P. Okulov, M. Sapozhnikov, M. Strunnikov, B. Smyrnov, M. Pohribniak, V. Deviatin, M. Kokin, P. Mahro, M. Rodzin, V. Erlikh, M. Kozulin, S. Dubtsova, V. Danilov, V. Samokhvalov.

Key words: Ukrainian drawing, artists of Dnipropetrovsk region, Dnipro Art Museum.

UDC 741(477):[7:069(744.63-25)

DRAWING IN THE COLLECTION OF THE DNIPRO ART MUSEUM

Maystrenko-Vakulenko Yuliya – Candidate of Art History, Associate Professor,
Head of Department of Scenography and Screen Arts National Academy of Fine Art and Architecture, Kyiv

The purpose of the article is to study the image and style characteristics, genre structure, features of the use of materials and techniques in the drawing of artists of Dnieper region; to determine the peculiarities of the development of drawing as an independent form of art in the works of artists of the region in the all-Ukrainian context.

Research methodology. The article is based on the principles of historicism, system and comparative, as well as artistic, imaginary and stylistic analysis of works. The study is based on works by Ukrainian artists from the collection of graphics of Dnieper Art Museum.

Results. The funds of Dnieper Art Museum contain a great collection of drawings by artists of Dnieper region, making it possible to form a holistic view of the formation and development of drawing in the fine arts of the late XX – early XXI century, its genre structure, artistic style and technical peculiarities. The drawing of the artists of Dnieper region is represented mostly by the genres of portrait and landscape, ethnographic and household sketches, sketches of theatrical costumes, drawings-illustrations and sheets created based on literary works, compositional sketches and rough drawings have also been preserved. The artists used a wide range of drawing materials and technical means. One of the distinctive features of the graphics of Dnipropetrovsk region is the attraction to paints, colors and colorism. It is obvious that it was facilitated by the principles of the painting school, which developed over the centuries within the walls of Dnipropetrovsk Art School, currently being one of the strongest artistic educational facilities of Ukraine in the academic field.

Novelty. The article is the first comprehensive study of drawing in the works of artists of Dnipropetrovsk region of the late XIX – early XXI centuries. It has been determined that the stylistic development of the drawing of Dnieper artists took place in the stream of the general evolution of Ukrainian art (the only exceptions are the avant-garde trends, which were not developed in the works of artists of the region).

The practical significance. This exploration is an integral of a comprehensive study of drawing as an independent form of art in the works of Ukrainian artists of the XX – early XXI centuries. These results can be useful for teaching subjects of the professional cycle in the specialty 023 'Fine Arts, Decorative Arts, Restoration'.

Key words: Ukrainian drawing, artists of Dnipropetrovsk region, Dnipro Art Museum.

Надійшла до редакції 6.10.2020 р.

УДК 7.071.1(477.86):069.5:7.038.6

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІ МИТЦІ У МІЖНАРОДНОМУ БІЕНАЛЕ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА «ІМПРЕЗА»

Домнич Христина Зіновіївна – аспірантка навчально-наукового
Інституту мистецтв ДВНЗ Прикарпатський національний
університет ім. В Стефаника, м. Івано-Франківськ
<http://orcid.org/0000-0002-4563-239X>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.342](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.342)
rymarenkohrust@gmail.com

Розглянуто особливості мистецького процесу м. Івано-Франківська кінця 1980 – середини 1990-х років, зокрема такі знакові для міста події як міжнародні мистецькі Бієнале «Імпреди», що стали вираженням своєрідного «Станіславського феномену». Проаналізовано процес організації першого мистецького бієнале «Імпреза» у 1989 р., дано загальну характеристику всім п'ятьом виставкам. Зосереджено увагу на досягненнях івано-франківських митців, визначено їхній внесок у мистецький розвиток міста. Розкрито послідовність впливу художніх виставок «Імпреди» на формування «Станіславського феномену» крізь призму особистих творчих здобутків івано-франківських майстрів.